

Мр Зоран Кесић
Криминалистичко-полицијска академија
Београд

UDK: 343.26
343.812
Прегледни научни рад

ПРИВАТИЗАЦИЈА КАЖЊАВАЊА: НАЧИН ЗА ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ ИЛИ ПРОДУБЉИВАЊЕ КРИЗЕ ЗАТВАРАЊА

Од свог настанка до данас казна затвора се суочавала са бројним оспоравањима. Пораст криминалитета извршеног у поврату само је потврдио ограничену моћ затварања и неуспех идеје ресоцијализације, што је условило преиспитивање како саме казне тако и начина њеног извршења. Настојећи да модификују казну затвора бројне земље у њено спровођење почињу укључивати приватни сектор, док је у неким земљама државно руководство отишло толико далеко да приватним компанијама поверавају упављање казним установама. Управо овај облик приватизације кажњавања ствара највеће контроверзе у стручној јавности и спровођењу на терену због чега његовом описивању треба посветити посебну пажњу.

Кључне речи: контрола криминалитета, казна затвора, казнена установа, криза затварања, приватизација

УВОД

Под утицајем идеја радикалне криминологије, подстакнути проблемима у функционисању органа кривичног правосуђа и кризом казног система у савременом друштву уопште, значајан број аутора настоји преиспитати способност државе у супростављању криминалитету. Говорећи о стању у данашњем казном систему Игњатовић /2006:29/ скреће пажњу на пораст најопаснијих злочина (тероризам, организовани криминалитет), повећање страха од злочина и забрињавајући пораст заводске популације, који прети да

обесмисли целокупан систем формалне контроле. Garland /1996:446/ напомиње како су константан пораст стопе криминалитета и криза казног система, највише утицали на подривање једног од основних митова модерног друштва по ком је суверена држава способна да обезбеди сигурност, закон и ред унутар властитих територијалних граница.

Као један од покушаја решења проблема бројне државе проналазе у давању све већег простора приватном сектору, охрабрујући недржавне организације и појединце на ангажовање у контроли криминалитета. Учешће недржавних субјеката нарочито је присутно у области полицијског рада и то кроз организовање **приватног сектора безбедности** у оквиру ког егзистирају делатности приватног обезбеђења и приватне истражитељске делатности.¹ Приватна иницијатива се бележи и у спровођењу активности које су најближе судијској функцији и то кроз примену **ресторативне правде**, а која се заснива на посредовању чланова заједнице између актера кривичног дела, утврђивању одговорности и обнављању односа нарушених деликтом кроз санирање последица и помирење извршиоца и жртве.

Поред ова два облика, ангажовање недржавних субјеката се бележи и у оквиру извршења кривичних санкција. Наиме, од свог настанка до данас казна затвора се суочавала са бројним оспоравањима, као што су негативан утицај завода на осуђенике, пренатрпаност завода и цена извршења, заводске побуне и насиље међу осуђеницима, проблеми постпеналне помоћи итд. /v. Игњатовић, 2008:230-237/.

Као начини за превазилажење кризе у пенолошкој пракси су се издвојила два правца: 1) *модификација извршења казне затвора* - свођење непотребних тешкоћа заводског живота на минимум без промене суштине казне (оснивање полуотворених и отворених установа, приватизација кажњавања и ресторативни заводски систем) и 2) *сужавање примене казне затвора* - проналажење адекватних замена казни затвора (а. традиционални супститути - новчана казна, условна осуда, судска опомена и б. алтернативе казни затвора - ванинституционални третман, рад у корист заједнице, кућно затварање).

¹ v. Кесић З. /2009/: Приватни сектор у контроли криминалитета, Београд;

Настојећи да модификују казну затвора најпре англосаксонске, а касније и бројне друге земље, у спровођење казне затвора почињу укључивати приватне субјекте, док је у неким земљама државно руководство отишло тако далеко да приватним компанијама поверава упављање заводским установама. Оваква пракса је изродила појаву тзв. **приватних затвора** (*e. private prisons*).

ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ КАЖЊАВАЊА

На почетку разматрања ове проблематике скренућемо пажњу на етимолошке органичености израза *приватни затвор*. Најпре истичемо двосмисленост термина **затвор**, који у српском језику означава врсту казне, али и место на коме се та казна извршава.² Свесни забуна које уноси двосмисленост овог појма све већи број наших аутора термин затвор употребљава искључиво приликом објашњења врсте кривичне санкције, док за простор у ком се извршава та санкција користе термин „казнени завод“ или „казнена установа“.³

Одредница **приватни** такође ствара забуне будући да је познато како држава има монопол над извршењем казне затвора. Ова дилема се покушава разрешити аргументом да приватни сектор не преузима функцију кажњавања од државе, као што би се то у генералном поимању приватног власништва могло закључити, већ му држава уговором поверава извршење дела својих надлежности, чије спровођење контролише и по потреби прекида уговорни однос. Иако је, по речима Кокоља /2005:5/, за ову делатност прикладније користити термин *уговорно управљање* (*e. contract management*) у литератури се одомаћио израз *приватизација* због чега ћемо га и ми користити у овом раду.

Бројни аутори подсећају како је још у зачетку казне затвора

2 У другим језицима је направљена јасна разлика у значењу па је тако казна затвора (*e. imprisonment*), (*fr. peine d'emprisonment*), (*нем. Freiheitsstrafe*), (*рус. лишение свободы*), док се за установе за извршење казне затвора користе термини (*e. prison, jail*), (*fr. centre de détention, maison centrale*), (*нем. Gefängnis, Strafvollzugsanstalt*), (*рус. тюрма*);

3 в. Игњатовић Ђ. /2006/: Право извршења кривичних санкција, Београд; Мрвић-Петровић Н. /2007/: Криза затвора, Београд;

забележено ангажовање приватних субјеката у њеном спровођењу. Coyle /2005:51/ скреће пажњу на *приватни транспортни систем затвореника*, који је био најразвијенији у Великој Британији, одакле је током XVIII и XIX века на основу уговорног ангажовања флота приватних бродова на подручје данашње Аустралије и САД превезено десетине хиљада осуђеника.

Историја памти и бројне примере *изнајмљивања радне снаге затвореника*, а као најчешћи у литератури се издвајају: 1) учешће осуђеника у производном процесу приватног предузећа, а које је обављано у затворским радионицама или на терену (плантаже, фарме) и 2) ангажовање затвореника у извођењу јавних радова (изградња железнице, послови у рудницима и сл.). Austin and Coventry /2001:10/ наводе како су након америчког грађанског рата многе конфедералне државе укидање ропства и последице банкротства настојале ублажити изнајмљивањем радне снаге затвореника. До 1885. године оваква пракса је забележена у 13 америчких држава. Затвореници су били принуђени да обављају разноврсне (већином тешке физичке послове), а стечени профит је дељен између приватног послодавца и управе казнене установе. У историјској студији казног система у САД Rebeca McLennan истиче како је процват затворских фабрика и радних кампова између 1860-1890 године од казне затвора створио уносан бизнис (*e. Business of Imprisonment*) /v. McLennan, 2008:87-136/;

Постојање ранијих облика укључивања приватног сектора у извршење казне затвора створило је потребу њиховог разграничавања од приватизације, која се појављују у свету последњих деценија XX века. Једна од најбитнијих основа разликовања јесте та што се данас сам процес изводи по законом уређеној процедури. Илустрације ради, у САД, Великој Британији и Аустралији овај процес пролази кроз следеће фазе: 1) доношење Одлуке Владе о потреби отварања новог заводског комплекса одређеног капацитета (број кревета и степен сигурности); 2) формирање стручног тела (обично је то Парламентарни комитет) и утврђивање опсега приватизације; 3) позивање понуђача; 4) оцена понуђача заснована на одређеним параметрима (понуђени дизајн, претходно искуство, финансијски аранжман, квалитет предложених програма за осуђенике итд.) и 5) провера поштености понуђача и планираног заводског особља /v.

Кокољ, 2005/.

Неки аутори приступају и термилошком разграничењу тако што за објашњење новог процеса користе изразе *реприватизација* или *поновна приватизација* /v. Berg, 2000/ правећи при том разлику између номиналне и оперативне приватизације. **Номинална приватизација** је најшире заступљен вид приватизације, који се заснива на закључивању уговора између државе и приватних компанија о пружању одређених услуга у заводима (нпр. снабдевање кантина храном и пићем, пружање здравствене неге, услуга телефоније, приступ интернету). **Оперативна приватизација** представља ангажовање приватног сектора на организовању специфичних програма у које се укључују осуђена лица (нпр. програм за одвикавање зависности, ресторативни програми, психолошке терапије са сексуалним насилницима, обуке за рад у кухињи, радионици). Највиши степен оперативне приватизације представља поверавање приватном сектору изградње и управљања заводима.

НАСТАНАК И РАЗВОЈ САВРЕМЕНИХ ОБЛИКА ПРИВАТИЗАЦИЈЕ КАЖЊАВАЊА

Већина аутора истичу како су на процес реприватизације кажњавања пресудно утицали изузетан пораст заводске популације и висока цена извршења казне затвора. Поред ових фактора у литератури се скреће пажња и на утицај социјалних вредности и културног миљеа, а посебно на идеолошки императив слободног тржишта. У овом делу раду скренућемо пажњу на појаву и развој приватизације казних установа на подручју САД, Велике Британије и Аустралије, које се иначе сматрају пионирима овог процеса и чија искуства су послужила као полазна основа приватизацији кажњавања широм света.⁴

⁴ Последњих година приватизација се бележи и на европском континенту, укључујући државе западне демократије (Немачка, Француска), али и нове чланице Европске Уније (Пољска, Чешка и Бугарска) /v. Мрвић-Петровић, 2007/. Поред тога у бројним земљама „трећег света“ (Бразил, Кина, Јужноафричка република) овакве установе су увелико у функцији или су у фази планирања и изградње /v. Berg, 2000/;

САД

Заводска популација у САД је нагло почела расти 1970-их година, до 1986. године се удвостручила, да би почетком 1990-их била за 293% већа у односу на ниво из 1972. године, повећавајући се чак 15 пута брже од популације становништва. Овакво стање се обично доводи у везу са америчком казненом политиком заснованом на идеалу *ред и закон* у чијем духу су покренуте акције као што је *рат дрогама*, а у кривично законодавство уведена мера *три грешке и ван игре си* /Игњатовић, 2008:96,126/. Кіценски скреће пажњу на стање у Калифорнији у којој је забележен највећи прилив затвореника у последње две деценије (1982. год. - 23.511; 2002 - 156.000) и да сви казнени заводи прекорачују планирани капацитет за 100% /Кіценски, 2002:6/. Стручњаци упозоравају како је пренатрпаност у заводима достигла толики ниво да само затварање у такве установе представља злочин.

Суочена са озбиљношћу ситуације влада је излаз из кризе видела у ангажовању приватног сектора у изградњи и управљању новим казним установама. Berg /2000:33/ наводи како је тако драстичан потез влада образлагала императивом смањења расхода и чињеницом да би се из буџета морало издвојити око 1,5 милијарду \$ на изградњу нових завода и 425 милиона \$ годишње за плате и пратеће трошкове. Државна администрација је у својој одлуци следила и позитивне примере већ присутних облика приватизације у оквиру америчког казног система.

Austin и Coventry /2001:12/ напомињу како су касних 1960-их година у САД забележени први случајеви номиналне приватизације, у оквиру које су приватне фирме пружале услуге образовања, здравствене неге и исхране у казним установама, да би 1970-их година приватизација постала оперативнија кроз укључивање приватног сектора у заводске програме и групне терапије одвикавања зависности од дрога. Успешност приватизације државних завода за смештај илегалних миграната, која је забележена почетком 1980-их година, а спроведена под окриљем *U.S. Immigration and Naturalization Service* послужила је као полазна основа за предстојећу приватизацију казних завода општег типа.

Schlosser /1998:62/ истиче како је најва приватизације покренула бројне иницијативе локалне администрације, нарочито у економски угроженим областима, за изградњом казних установа на њиховом подручју. С обзиром да је најављено како ће плата радника у приватним казним установама бити двоструко већа од просечне зараде очекивало се да ће приватизација смањити одлазак младих људи из неразвијених области у велике индустријске центре. Са друге стране, одлуку владе да приступи приватизацији критичари су оценили као потврду конзервативности државне администрације, супростављену идеологији благостања и социјалне политике, замерајући им да заборављају како повећано улагање у репресивни апарат представља кратковиду стратегију у спречавању криминалитета.

Појави и развоју приватизације нарочито је допринела амбициозна природа приватних компанија *Corrections Corporation of America* и *Wackenhut Corrections Corporation*. Logan /1990:22/ напомиње како је *ССА* прва приватна компанија која је објединила делатности пројектовања, изградње и управљања казним установама. Основана је у јануару 1983. године у Нешвилу (Тенеси) где је склопила и први уговор о управљању казном установом. После тога је скоро сваке године отвара нове установе, у почетку преваходно за смештај малолетника и жена, а убрзо и за смештај пунолетних мушкараца. У међувремену је делатност проширила и на заводе са максималним обезбеђењем, а први међу њима био је завод *Leavenworth* у Канзасу /Berg, 2000:40/. *WCC* је основана 1987. године у америчком граду Coral Gables (Флорида) као предузеће за пружање услуга физичко-техничког обезбеђења објеката. Поред представништава у преко 100 америчких градова ова компанија је убрзо делатност проширила на 40 држава широм света запошљавајући око 35.000 радника /Logan, 1990:24/.

Под окриљем *US Department of Justice* закључно са 1997. годином спроведено је истраживање стања у затворском сектору на подручју САД. Ради илустрације у следећој табели ћемо приказати упоредне показатеље стања у јавном и приватном сектору, а који су утврђени поменути истраживањем:⁵

5 преузето од - Austin J. and Coventry G. /2001/: Emerging Issues on Privatized Prisons, US Department of Justice, pp. 41;

	Јавне установе		Приватне установе	
	n	%	n	%
Број затворника	1.023.572		46.120	
Мушкарци	961.210	94	42.215	91,5
Жене	62.362	5,5	3.905	8,5
Млађи од 18. година	5.309	0,5	180	0,4
Белци	363.918	35,5	14.620	31,7
Афро-американци	488.222	47,7	20.268	43,9
Хиспано-американци	147.365	14,4	9.550	20,7
Индијанци	10.519	1	494	1,1
Азијати	8.436	0,8	291	0,6
Максимално обезбеђење	202.174	19,8	2.111	4,6
Средње обезбеђење	415.688	40,6	22.674	49,2
Минимално обезбеђење	366.277	35,8	20.379	44,2

Експанзија приватизације казних установа наставља се и у XXI веку. До 2002. године приватизоване су 153 установе, укупног капацитета око 120.000 осуђеника или близу 6% заводске популације у САД /Мрвић-Петровић, 2007:204/.

Велика Британија

Још од 1960-их година Велика Британија се суочава са повећањем заводске популације. Стање је кулминирало доласком на власт премијерке Margaret Thatcher 1979. године, када се влада, у духу реда и закона, фокусира на последице дела и саму жртву, не придавајући велики значај рехабилитацији преступника. Како истичу Adrian James и сарадници: „Казнена политика неминовно је била одређена економском и политичком филозофијом која је била заступљена у сваком сегменту друштвеног живота. Антистатичка економија слободног тржишта и конзервативна казнена политика испреплетале су се обликујући конзервативну криминологију“ /James et al., 1997:38/.

Анализирајући актуелно стање у британском казном систему Rutherford /1990:56/ се позива на извештај Комисије Министарства унутрашњих послова из 1987. године у ком се наводи: „Садашње стање у нашим заводима, уништеним временом, пренатрпаном, у којима су услови на ивици здравог разума и у којима је процес модернизације успорен намеће хитно проналажење начина за решење ових проблема“. Rutherford истиче како покушаји владе да повећањем финансијских средстава за 72 % побољшају услове у заводима нису довели до жељених резултата. Ни доношење програма за изградњу нових казних установа се није показало као добро решење, јер је процењено да би изградња трајала 10 година.

Ситуацију је додатно компликовао константан прилив нових осуђе-ника.⁶

Међутим, уместо да размотри постојећу казнену политику британска влада се угледала на амерички пример окренувши се приватном сектору. Први корак ка том циљу учињен је јула 1988. године када је влада објавила *Green Paper*.⁷ Посебна заслуга усвајању овог акта припада Институту *Adam Smith*, чији чланови су се залагали за приватизацију преваходно због хуманитарних разлога. Они су саветовали владу да у почетку омогући експерименталну приватизацију у установама за задржавање и притварање, које су иначе биле у најлошијим условима. Иако је значај овог Института неспоран Rutherford /1990:49/ упозорава како су његови чланови искључиво величали добробити приватизације (смањење расхода, брзину изградње затвора) занемарујући ограничености овог процеса.

Плашећи се за своју будућност затворски службеници, окупљени око пар националних удружења, снажно су се противили укључивању приватног сектора у пенитенцијарни систем. Њихове интервенције и протести су међутим само одложили приватизацију до 1991. године када је британски парламент изгласао *Criminal Justice Act*. Министру унутрашњих послова је дато овлашћење да закључује уговоре са приватним субјектима, чиме се створила могућност да се већ присутни облици номиналне приватизације прошире и оперативним мерама. Поред закључивања уговора о обнављању старих и изградњи нових завода у предстојећем периоду је посебно развијена активност ангажовања приватних предузећа у обезбеђењу казних установа и транспорту затвореника. У овој области се посебно истакло пословање компаније *Group 4 Securicor*, која је делатност са британског острва проширила на подручје преко 50 земаља широм света запошљавајући око 125.000 радника /Button, 2002:25/.⁸

6 Од 1979 до 1988. године у Енглеској је стопа поврата порасла за 76%, а квота осуђених лица се попела на 96, што је увелико превазилазило стопу у свим западноевропским земљама /Rutherford /1990:57/;

7 Овај документ је представљао полазну основу Парламенту за доношење посебног правног акта који би регулисао приватизацију;

8 Од недавно ова компанија послује и на подручје Републике Србије, где је постала већински власник предузећа „ДМД систем“ и „Прогард“, специјализованих за пружање услуга физичко-техничког обезбеђења /v. Кесић, 2009/;

Генеа развоја приватизације казних установа у Великој Британији приказана је у наредној табели:⁹

Назив казнене установа	Година приватизације	Број затвореника	Оператер
Wolds	1992	390	UKDS
Blakenhurst	1992	873	UKDS
Doncaster	1994	1.105	PPS
Buckley Hill	1994	330	Group 4
Parc	1997	943	Securicor
Altcourse	1997	900	GSL
Lowdham Grange	1998	495	PPS
Ashfield	1999	290	PPS
Kilmarnock	1999	596	PPS
Forest Bank	2000	1.027	UKDS
Rye Hill	2001	600	GSL
Dovegate	2001	792	PPS
Bronzefield	2005	407	UKDS
Peterborough	2005	840	UKDS

Доношењем правног акта *Criminal Justice and Public Order Act* 1996. године приватизација се проширила и на Шкотску, а започета је отварањем завода *Kilmarnock* 1999. године. Доласком на власт лабуриста маја 1997. године приватизација је настављена несмањеним темпом. Према резултатима из јануара 2005. године у приватним заводима је био смештен 6881 затвореник, што је чинило 9,3 % заводске популације /Coyle, 2005:54/.

Аустралија

Током 1980-их година аустралијске државе су се суочавале са кризом затварања, која се поред пораста затвореника, манифестовала кроз учестале побуне, насиље и аутодеструктивно понмашање осуђеника. Руководи се превасходно економским разлозима и уштедом државног буџета, државна администрација је сматрала како ће приватизација ублажити ефекте кризе затварања и донети једно одрживо решење.

Harding /1998:2/ наводи како је приватизација на континенту званично отпочела у држави Квинсленд јануара 1990. године склапањем уговора о изградњи и управљању заводом *Borallon*, капацитета 240 осуђеника, са обезбеђењем средњег степена. Посао је поверен 9 преузето од - Coyle A. /2005/: *Understanding Prisons - Key issues in Policy and Practice*, Open University Press, New York, pp. 54;

приватном конзорцијуму *Corrections Corporation of Australia*¹⁰ на три године, а за изградњу завода су утрошена 22 милиона \$.¹¹ Посебан значај ове установе огледао се у специфичном систему руковођења. Примењујући интерактивни и хуманији приступ према осуђеницима, одвајајући их у мале кохерентне групе, руководство је саме осуђенике укључило у процес поправљања чиме су вешто избалансирали потребе сигурности у установи и функцију корекције осуђеника. Временом је број приватизованих установа растао, а према подацима из 1998. године 1/3 заводске популације у Квинсленду (1.050 затвореника) било је смештено у овакве установе /Harding, 1998:2/.

Процесу приватизације на подручју Новог Јужног Велса нарочито је допринео *Corectional Act* из 1990. године, а који је донет као реакција на повећану стопу осуђених лица.¹² Прва приватизација забележена је 1993. године, када је надлежна државна служба *New South Weles Correctional Department* управљање над казним заводом *Junee* са средњим степеном обезбеђењем, капацитета 600 затвореника, поверила конзорцијуму *Australian Corectional Management*.¹³

У Викторији је 1993. године у Парламенту изгласан *Contract Management Act* којим је приватизацији дато зелено светло. Први уговор је склопљен у октобру 1995 године са *АСМ*, која је финансирала, дизајнирала, конструисала и руководила заводом *Fulham*, капацитета 600 лежаја, средњег степена сигурности. У овој држави је иначе забележен највећи прилив затвореника у приватне установе, а према подацима из 1998. године тај број је износио око 50% заводске популације (1.350) /Harding, 1998:3/.

Западноаустралијски казни систем је отпочео реформе 1990-их година, превасходно у циљу смањења цене извршења казне затвора.¹⁴ Приватизација у другим државама је искориштена

10 Конзорцијум сачињавају домаће компаније *Wormald Security of Australia* и *John Holland Holding* и америчко предузеће *Corrections Corporation of America*;

11 Процењује се да је поверавањем изградње држава уштедела 9,7 милиона \$ /Berg, 2000:60/;

12 Стопа од 101 забележена 1988. године, попела се 1990. године на 129 /James et al., 1997:13/;

13 Конзорцијум сачињавају домаће компаније *Thiess Contractors* и *ATD Security* и америчко предузеће *Wackenhut Corrections Corporation*;

14 Berg /2000:64/ истиче како је западноаустралијски казни систем најскупљи

као полазна основа и до 1993. године *Western Australia Corectional Department* је претрпео значајне промене. Извршена је редукација трошкова (130 радника је отпуштено, укинута су накнаде за прековремени рад и регрес), поправљени су услови у заводима, а систем управљања је модернизован /James et al., 1997:17/.

Иако је приватизација казних установа у Аустралији почела скоро деценију касније у односу на САД на овом континенту је крајем прошлог века забележен највећи прилив затвореника у приватизоване казнене установе (18,3% укупне заводске популације за разлику од САД где је забележено око 6% и Велике Британије око 9%).

Убрзан процес приватизације у Аустралији је међутим поделио стручну јавност. Док заступници подсећају како је приватизација смањила трошкове затварања, побољшала услове у заводима и унапредила управљање, критичари су посебно замерали на превеликом упливу америчких и британских компанија у аустралијски казни систем. Неки су чак тврдили како експанзија ових предузећа представља својеврстан пример неоколонијализма и економског императива /Berg, 2000:64/.

КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ПРИВАТИЗАЦИЈУ КАЖЊАВАЊА

Расправа о феномену приватизације кажњавања обично се своди на етичку дилему и питање да ли држава, која је преузела на себе одговорност да у јавном интересу кажњава учиниоце кривичних дела, сме препустити ову функцију приватном лицу. С тим у вези поставља се питање да ли приватни уговарачи могу вршити класификацију затвореника, дефинисати кажњива понашања у самом заводу, одређивати дисциплинске мере и рестрикцију привилегија. Подсећамо да је Cesare Veccaria својевремено истицао како је право на кажњавање суверена засновано на нужди да се депозит, који је створен за опште добро, брани од узурпације појединаца, док је Jean-Jacques Rousseau тврдио како се право државе да кажњава своје грађане може делегирати само на основу пристанка самих грађана.

на целом континенту. Поређења ради, у овој држави цена извршења казне затвора износи 55.000 \$ по особи годишње, док је нпр. у Квинсленду та цена 39.000 \$;

Руководећи се овим доктринама опоненти приватизације се питају зашто држава и поред тога уступа право на кажњавање приватним компанијама поверавајући им тако на располагање права осуђеника. Ову могућност Logan /1990:5/ оправдава аргументом како су права осуђеника добра којима баратају они који ухвате и осуде криминалце, а не они који спроводе казну. Овакво становиште међутим нема оправдања, јер се њиме затварање настоји представити као засебан пословни подухват, иако знамо да извршење казне сачињава неизоставни део кривично-правне интервенције, где су поштовање слобода и права грађана на посебном испиту.

Судећи по околностима настанка и развоја реприватизације процес нису диктирали етички разлози, већ је државна администрација поклекла пред идеолошким императивом слободног тржишта. Да би доказао како државна администрација очигледно говори и делује у интересу слободног тржишта South /1994:221/ се позива на извештај Парламентарног Комитета за унутрашње послове Велике Британије, на чијем заседању је 1987. године изнет следећи закључак: „Држава би требала бити једини носилац функције контроле криминалитета само у случају ако нико други не може понудити те исте услуге по нижој цени или на бољи начин.“

Заступници приватизације кажњавања обично наводе економске предности овог процеса. Тако нпр. Logan наводи два начина штедње: 1. *избегавање ригорозних процедура за грађење и финансирање* - приватне компаније су, неоптерећене бирократијом, флексибилније код избора градилишта, грађевинских планова и персонала;¹⁵ 2. *повећање продуктивности кроз редукције* - модеран дизајн установа и савремена технологија доносе значајну уштеду у броју запослених, чиме се смањују трошкови личних доходака, пензија и бенефиција /v. Logan, 1990:76-118/.

Критичари међутим упозоравају како је умањење трошкова остварено у изградњи краткотрајно истичући да ће дуготрајни трошкови увећати ниво потрошње захваљујући потреби осигуравања профита приватном сектору кроз одржавање стабилне или нара-

15 Као доказ овај аутор наводи пример поверавања изградње казнене установе у Хјустону (Тексас) компанији Corrections Corporation of America. Држава је проценила да би изградња трајала 2,5 године и коштала 26.000 \$ по кревету, међутим ССА је посао окончала за 5,5 месеци уз трошкове од 14.000 \$ по кревету /Logan, 1990:23/;

стајуће заводске популације. Постоје сумње и према смањивању трошкова путем редукције запослених. Кокољ (2005:6) напомиње како је стављање профита у први план у неким ситуацијама довело до смањења особља до нивоа угрожавања сигурности осуђеника и запослених и на фаворизовање производног рада у односу на радно оспособљавање.

Ни смањивање плата није добро решење, јер мање плате дестимулишу особље, условљавају злоупотребу положаја и коруптивно понашање, а у крајњем случају и одлив искусних радника. Са друге стране, запошљавање нових радника захтева улагање у њихову обуку што ствара нове трошкове, док се ангажовање неискусних извршилаца одражава на квалитет целокупног система кажњавања и преваспитања манифестујући се кроз неразумевање и сукоб особља са осуђеницима и повећање насиља у заводима.

Приликом преиспитивања оправданости приватизације посебна пажња се посвећује оцени квалитета пружених услуга у заводима. Док заступници приватизације истичу квалитетнији смештај, исхрану и ефикаснију правну и здравствену помоћ противници напомињу како се приватизацијом не може успешно спровести ресоцијализација затвореника и смањити поврат. Наиме, профит, који је иначе приватном сектору приоритетни интерес, се не може ускладити са сврхом кажњавања, јер тиме приватни предузетник долази у контрадикцију и сукоб интереса, будући да се он руководи принципом «што више осуђеника то већа зарада».

Стављањем рехабилитације осуђеника у други план приватизација је у ствари искоришћена превасходно као велики пословни подухват стварајући тзв. *затворско-индустријски комплекс*.¹⁶ У литератури се све чешће запажају упозорења како се понављају грешке из прошлости, а у вези с тим Berg /2000:35/ изјављује: „Лоша је вест ако новац постане главна тема, а осуђеници никаква, јер тиме очигледно показујемо како лекције из историје нисмо научили.“¹⁷

16 Термин *затворско-индустријски комплекс* Schlosser /1998:54/ дефинише као скуп бирократских, политичких и економских интереса који дају непрекидан импулс порасту заводских установа кроз подстицање потрошње на затварање појединаца не осврћући се при том на стварне потребе за предузимањем тих мера;

17 У прилог тврдњи да приватизација кажњавања представља значајан пословни подухват Berg /2000:35/ износи податак по ком су дохоци приватног сектора у САД са 650 милиона \$ у 1996. године порасли на 1 милијарду \$ у 1997. године, где су

Мрвић-Петровић (2007:224) подсећа како се успешност извршења казне затвора увек треба процењивати у односу на постизање сврхе кажњавања, а не према уједначавању прихода и расхода, трошкова и квалитета. Ово посебно треба да имамо у виду уколико знамо да је извршење казне затвора последња фаза кривично-правне интервенције, преко чије се успешности процењује ефикасност целог кривично-правног система.

ЗАКЉУЧАК

Приватизација кажњавања је очигледно поделила стручну јавност о чему сведоче бројни радови посвећени овом феномену. Иако код критичара није добила пролазну оцену, питамо се зашто се она и даље примењује у све већем броју земаља. Очигледно да побољшања у одређеним сегментима затварања до којих је приватизација довела нису занемарљива. Austin и Coventry (2001:60) напомињу како је приватизација присилила јавни сектор да преиспита досадашње методе рада и у том смислу послужила као катализатор за промене, демонстрирајући другачије мере обављања послова корекције и за разлику од бирократског обрасца својственог за државне установе, увела нови однос према осуђеницима као корисницима јавних услуга, чиме су избегнута различита понижења и заводске депривације.

Пенитенцијарни систем Републике Србије деценијама се суочава са кризом затварања, а као кључне проблеме Стевановић /2006:587/ издваја: 1) застарели систем преваспитања заснован на класичним видовима третмана; 2) непотпуна класификација осуђеника и категоризација установа; 3) незадовољавајући ниво стручног оспособљавања и едукације особља и 4) проблеми постпеналне помоћи и реинтеграције осуђених лица у заједницу. Реформа затворског система је току, међутим она не укључује опцију приватизације.

Уколико се ослонимо на позитивна искуства приватизације кажњавања у свету и искористимо могућност учења на туђим грешкама, чини нам се да би у склопу реформи пенитенцијарног система у Србији било оправдано и продуктивно извршити

највише профитирале компаније *Corrections Corporation of America* и *Wackenhut*;

експерименталну приватизацију. У случају позитивне одлуке, због неопходности оптимализације преноса овлашћења и надлежности са државе на приватни сектор, сам процес би требао да се врши поступно. Наиме, уколико не жели да доводе у питање свој легитимитет, држава и поред деловања приватног сектора, мора сачувати идеал правде као општег, а не приватног интереса. Да би се то остварило неопходно је извршити преиспитивање конститутивних елемената казног система који нису прикладни за приватизацију.

У том смислу експеримент би у првој фази требао обухватити само одређене облике номиналне приватизације. Нове методе раде би требало тестирати у строго контролисаним условима. Уколико би се након спроведених евалуативних истраживања предложене мере показале делотворним, процес би могао бити надограђен вршењем експеримената у области оперативне приватизације. Најбитније је међутим да ове мере морају бити усмерене превасходно на испуњење сврхе кажњавања, а не на стварање јефтинијег казног система по сваку цену.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Austin J. and Coventry G.** /2001/: *Emerging Issues on Privatized Prisons*, US Department of Justice;
2. **Berg J.** /2000/: *Private prisons: International experiences and South African prospects*, Institute of Criminology, University of Cape Town;
3. **Button M.** /2002/: *Private policing*, Willan Publishing, London;
4. **Garland D.** /1996/: *The limits of sovereign state: strategies of crime control in contemporary Society*; British Journal of Criminology, 35(4), pp. 445-471;
5. **Игњатовић Ђ.** /2006/: *Казнена реакција у XXI веку - изазови и дилеме* –у: Радовановић Д. (ed.): *Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси*, Београд, стр. 9-32;
6. **Игњатовић Ђ.** /2008/: *Криминологија*, Београд;
7. **James A.L., Bottomley K., Liebling A. and Clare E.** /1997/: *Privatizing Prisons: Rhetoric and Reality*, Sage Publications, London;
8. **Кесић З.** /2009/: *Приватни сектор у контроли криминалитета*, Београд;
9. **Kicenski K. K.** /2002/: *The Corporate Prisons: The Production of Crime and the sale of discipline* – research report, George Mason University, California;
10. **Кокољ М.** /2005/: *Осврт на неке аспекте из процедуре приватизације затвора*, Избор судске праксе, бр.12, стр. 5-12;
11. **Logan C.H.** /1990/: *Private Prisons – Cons and Pros*, Oxford University Press, Oxford;
12. **Мрвић-Петровић Н.** /2007/: *Криза затвора*, Београд;
13. **McLennan R.M.** /2008/: *The Crisis of Imprisonment – Protest, Politics and the making of the American Penal State, 1776-1941*, Cambridge University Press, Cambridge;
14. **Rutherford A.** /1990/: *British Penal Policy and Idea of Prison Privatization* –in: McDonald D. /ed./: *Private Prisons and Public Interest*, Rutgers University Press, New Brunswick, pp.
15. **Стевановић З.** /2006/: *Могућности и ограничења изградње*

- савременог затворског система* –у: Радовановић Д. (ed.): Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, стр. 581-588;
16. Schlosser E. /1998/: *The Prison-Industrial Complex*, The Atlantic Monthly, 282 (6), pp. 51-77;
17. South N. /1994/: *Privatizing policing in the European Market*, European Sociological review, 10(3), pp. 219-231;
18. Harding R. /1998/: *Private Prisons in Australia, Trends and issues in Crime and Justice*, Australian institute of Criminology, No. 84, April 1998;
19. Coyle A. /2005/: *Understanding Prisons – Key issues in Policy and Practice*, Open University Press, New York;

Zoran Kesić, MA,
Criminalistic-Police Academy,
Belgrade

PRIVATIZATION OF PUNISHING: METHOD FOR OVOERCOMING OR DEEPENING THE DETENTION CRISIS

Ever since it has been established the sentence of imprisonment has been disputed many times. The rise of recidivist crimes has only confirmed the limited power of imprisonment and the failure of the idea of resocialization, which has also conditioned the reexamining of both the punishment and the manner of its implementation. In an attempt to modify the sentence of imprisonment many countries have started to include private sector in its implementation, while in some countries the governments have gone so far as to give the charge of penal facilities to private companies. It is this form of privatization of punishment that arouses the highest controversy in expert public as well as its actual implementation and this is why the special attention should be given to its description.

Key words: *crime control; imprisonment, prison, crisis of imprisonment, privatization.*